

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО ЗАКЛАДУ

У статті на основі аналізу сутності професійно- особистісного становлення майбутніх інженерів визначено методологічні позиції з моделювання процесу професійно- особистісного становлення студентів в умовах культурно-освітнього середовища вnz.

Ключові слова: професійно-особистісне становлення, майбутні інженери, культурно-освітнє середовище.

Постановка проблеми. В міру становлення особистості, збільшення її масштабу суб'єкт усе більш виступає чинником свого розвитку, зміни, перетворення об'єктивних обставин відповідно до своїх особистісних властивостей. Іншими словами, людина як активна істота може сама свідомо змінювати свою професійну біографію, займатися саморозвитком, самовдосконаленням, але і в даному випадку цей процес мотивується соціальним оточенням, економічними умовами життєдіяльності [2]. Слід підкреслити, що вирішальне значення в професійному становленні особистості належить її професійній активності.

Основним протиріччям, що детермінує розвиток особистості, є протиріччя між властивостями, що склалися, якостями особистості і об'єктивними вимогами професійної діяльності.

Рішення цього протиріччя для майбутніх інженерів можливо, якщо забезпечена ефективна динамічна зміна культурно-освітнього середовища вищого навчального технічного закладу, спрямована на формування необхідних для майбутньої професійної діяльності властивостей і якостей особистості студентів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У соціально-психологічних теоріях Б. Анан'єва, Л. Божович, Е. Кузьминой, Б. Паригина, Я. Пономарьова та ін. розглядається професійний розвиток як результат соціальної селекції і соціалізації, що передуює вибору професії [4].

У психодинамічних теоріях Е. Кринчика, О. Леонт'єва, І. Павлова та ін. інстинктивні спонукання, емоційно забарвлений досвід, отриманий в ранньому дитинстві розглядаються як детермінанти професійного розвитку [4]. Найважливішу роль, на їх думку, грає реальна ситуація у світі професій, яку спостерігає особистість в дитинстві і ранній юності.

Представники психології розвитку (Л. Виготский, С. Исаев, В. Слободчиков та ін.) чинниками професійного становлення рахують попередню (до вибору професії) освіту і психічний розвиток школяра [3]. Як з'ясовано ученими (Б. Анан'єв, Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін.), в процесі професійного становлення виникають протиріччя двоякого роду [4]:

- 1) між особистістю і зовнішніми умовами життєдіяльності, її середовищем;
- 2) внутрішньоособистісні.

Теоретичний аналіз підводить до того, що по суті саме середовище розглядається як цілісність, що включає усю сукупність умов, в яких відбуваються розвиток, освіта і становлення людини.

Метою статті є розгляд суті професійно-особистісного становлення студентів і його моделювання в умовах культурно-освітнього середовища вnz.

Виклад основного матеріалу. Становлення особистості, як стверджують багато авторів (К. Абульханова-Славська, І. Валієв, О.Новіков, Н. Савотіна та ін.), – це процес її прогресивного перетворення, спрямований на опанування діяльності під впливом

соціальних дій, включаючий різноманітні форми власної активності [1]. Становлення обов'язково припускає потребу в розвитку, можливість і реальність її задоволення.

Вирішальне значення в становленні особистості належить діяльності (Е. Гусинський, О.Леонтьев, Э.Маркарян та ін.) [3]. Визнання особистісноутворюючої функції провідної діяльності неминуче призводить до виділення у безперервному процесі становлення особистості періоду, пов'язаного з вибором, підготовкою до виконання і виконанням дорослою людиною одного типу діяльності – професійною.

Професійна діяльність – це соціально значуща діяльність, виконання якої вимагає спеціальних знань, умінь і навичок, а також професійно обумовлених якостей особистості. Залежно від змісту праці (предмета, мети, засобів, способів і умов) розрізняють види професійної діяльності. Співвідношення цих видів з вимогами, що пред'являються до людини, утворює професії [3]. Але при всьому цьому провідним чинником професійного становлення особистості залишається система об'єктивних вимог до неї, детермінованих професійною діяльністю, в процесі виконання якої і виникають нові властивості і якості. Зміну або перебудову способів її виконання, зміну ставлення до провідної діяльності обумовлюють стадіальність розвитку особистості.

Вивчення наукової літератури (І. Валієв, Н. Горнова, Г. Железовська та ін.) дозволило визначити професійно-особистісне становлення студентів в умовах культурно-освітнього середовища внз як процес розвитку її компонентів, спрямований на формування професійних знань, умінь і навичок, опанування способів ділової взаємодії і творчої діяльності в сукупності з професійно важливими якостями особистості майбутнього фахівця.

Іншими словами, професійне становлення – це "формування" (перетворення) особистості, адекватне вимогам професійної діяльності [6].

Багато що залежить від самої особистості, від її ставлення до професійної праці. Виконуючи ту або іншу роботу, певним чином відносячись до неї, особистість відтворює в собі нові властивості і якості. В процесі професійного становлення вони об'єднуються із вже наявними властивостями, а також між собою, утворюючи комплекси якостей.

Таким чином, професійне становлення особистості – це частина онтогенезу людини з початку формування професійних намірів до закінчення активної професійної діяльності.

Освіта, професійні знання і уміння, загальні і спеціальні здібності, соціально значущі і професійно важливі якості складають професійний потенціал розвитку фахівця. Реалізація потенціалу залежить від багатьох чинників: біологічної організації людини, соціальної ситуації, характеру професійної діяльності, активності особистості, її потреби в саморозвитку і самоактуалізації [5].

В рамках дослідження доцільно виділити ще одну важливу ідею – стадіального професійного становлення студентів. При цьому воно розуміється як зміна етапів (стадій) в ньому, на кожному з яких відбувається якісне перетворення внутрішнього світу людини і радикальна зміна її стосунків з оточенням (Н. Горнова, Г. Железовська та ін.).

Професійне становлення, як вказують учені (Н. Глуханюк, Є. Клімов, Т. Кудрявцев, А. Маркова та ін.) [3], охоплює тривалий період життя людини, близько 35-40 років. Протягом цього часу визначаються життєві і професійні плани, відбувається зміна соціальної ситуації, провідній діяльності, перебудова структури діяльності. Тому виникає необхідність розподілу цього процесу на періоди, або стадії. У зв'язку з цим встає питання про критерії виділення стадій в безперервному процесі професійного становлення.

Т. Кудрявцев, один з перших вчених, що глибоко дослідили проблему професійного становлення особистості, у якості критеріїв виділення стадій обрав ставлення особистості до професії і рівень виконання діяльності [5]. Він виділив чотири стадії:

- 1) виникнення і формування професійних намірів;
- 2) професійне навчання і підготовку до професійної діяльності;

3) входження в професію, активне її освоєння і знаходження себе у виробничому колективі;

4) повну реалізацію особистості в професійній праці.

Ці стадії досить повно відбивають увесь процес становлення фахівця. Ми ж у рамках нашого дослідження обмежуємо процес становлення студентів роками навчання у ВНЗ.

Є. Клімов обґрунтував наступну професійно орієнтовану періодизацію:

1) стадія оптації (12-17 років) – підготовка до свідомого вибору професійного шляху;

2) стадія професійної підготовки (15-23 року) – опанування знань, умінь і навичок майбутньої професійної діяльності;

3) років до пенсійного віку) – входження в систему міжособистісних стосунків у професійних спільнотах і подальший розвиток суб'єкта діяльності.

В цієї періодизації нас цікавить третя стадія, яка, передбачає не лише названі Є. Клімовим процеси, але і опанування студентів уміньми міжособистісної ділової взаємодії, а також досвідом творчої професійної діяльності.

Таким чином, навіть такий короткий аналіз професійної діяльності, що формується в процесі професійного становлення студента, дозволяє прослідкувати її зв'язок і визначити місце в професійно-освітньому компоненті культурно-освітнього середовища ВНЗ.

З короткого аналізу періодизації професійного становлення особистості виходить, що, незважаючи на різні критерії і підстави диференціації цього процесу, виділяються приблизно однакові стадії.

Вслід за Н. Глуханюк в динаміці діяльності студентів у процесі професійного становлення можна розглянути стадії як ілюстрацію суб'єкт-об'єктних стосунків по входженню майбутнього інженера у професію в умовах культурно-освітнього середовища ВНЗ. На стадії оптації професійна діяльність, яку вибирає студент, відбивається не завжди адекватним уявленням її соціальної значущості: умови праці, матеріальні блага, зміст професійної діяльності у майбутнього інженера представлені, як правило, досить поверхнево.

Розвиток діяльності на другій стадії – (професійної підготовки) – походить від навчально-пізнавальної до навчально-професійної та від неї до реальної професійної діяльності.

Мета вищого навчального закладу як освітнього закладу – освоєння і розвиток навчально-пізнавальної діяльності студента, а результатом профпідготовки повинне стати освоєння професійної діяльності. Виникає протиріччя між метою і соціально очікуваним результатом професійної підготовки [4].

Подолання цього протиріччя можливе шляхом зміни діяльності тих, що навчають з урахуванням її становлення. Реалізація орієнтованої діяльності, що розвивається професійно, обумовлює відбір адекватних розвиваючих технологій навчання та, що розвиваються.

На третій стадії (адаптації) йде активне освоєння діяльності через опанування виконавської частини нормативно схвалюваної професійної діяльності. Виконання професійних функцій призводить до формування спеціальних умінь і навичок. Розвиток діяльності на цьому етапі пов'язаний з рівнем умінь.

Четверта стадія (професіоналізації) характеризується утворенням блоків інтеграційних елементів діяльності, так званих модулів діяльності, які формуються у міру вдосконалення виконавської частини в процесі її освоєння. Утворення таких великих блоків призводить до вироблення найбільш стабільного стилю виконання діяльності. Стабілізацією нормативно схвалюваної діяльності, як правило, закінчується становлення професійної діяльності.

Подальший її розвиток на п'ятій стадії становлення повинен привести до нового якісного рівня виконання діяльності – творчому. Особливістю цього рівня є мобільність діяльності при сформованості її структурних і функціональних елементів, пошук нового інструментарію, його освоєння і вдосконалення, розвиток дослідницького компонента діяльності.

Таким чином, представлені позиції є основою для виділення нами стадій професійного становлення особистості у рамках розробки моделі культурно-освітнього середовища вnz. Ми вважаємо, що процес становлення фахівця тривалий, але один його період обмежений чотирма роками навчання у вnz і проходить ті ж стадії, що представлені Н. Глуханюк, Р. Серьожниковою, але у своїх назвах ми відбили професійну спрямованість навчально-виховного процесу у вnz і назвали їх таким чином [4;6]:

- орієнтовно-професійна;
- навчально-професійна;
- професійно-конструктивна;
- професійно-практична;
- професійно-творча.

Успішне проходження студентом усіх перерахованих стадій в сукупності веде до нового якісного рівня професійного становлення фахівця – рівня творчого самовдосконалення.

Таким чином, модель професійно-особистісного становлення майбутніх інженерів у культурно-освітньому середовищі вnz є такою конструкцією, яка передбачає взаємодію компонентів середовища з напрямками цього процесу в ситуації послідовного функціонування орієнтовано-професійної, навчально-професійної, професійно-конструктивної, професійно-практичної, професійно-творчої стадій і забезпечує перехід студентів від нижчого до вищого рівня їх професійно-особистісного становлення.

У проектованій моделі професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців в умовах культурно-освітнього середовища вnz викладач і студент є суб'єктами даного середовища. Це означає, що вони, вступаючи в суб'єкт-об'єктні взаємодії з середовищем, проявляють себе як суб'єкти індивідуальної діяльності в її розвитку, а суб'єкт-суб'єктні стосунки роблять їх суб'єктами колективної діяльності за вдосконаленням компонентів культурно-освітнього простору (професійно-освітнього, міжособистісно ділової взаємодії і професійно-творчої).

Таким чином, модель професійно-особистісного становлення майбутніх інженерів в умовах культурно-освітнього середовища вnz ґрунтується на наступних принципах:

1) діяльність студента має бути організована як професійно-значуща і самостійна; як творча, складніша і різноманітніша порівняно з тією, що представляється раніше;

2) навчальна, оскільки із самого початку є інтегрованою, тобто навчально-професійно-творчою).

Моделювання становлення студента в культурно-освітньому середовищі вnz є досить складним процесом і здійснюється в декілька стадій.

Перша стадія – орієнтовно-професійна – охоплює період безпосереднього навчання на першому курсі у вnz і припускає адаптацію студентів до майбутнього процесу опанування професії. Основна мета цієї стадії полягає в глибшому знайомстві з обраною професією і орієнтацією в її особливостях.

Нові ідеї, які реалізуються в авторській моделі, ведуть до розширення уявлень про практику динамічної зміни середовища, що пов'язано із застосуванням технологічних карт, що включають комплекс способів і прийомів, які мають свої особливості на кожній стадії становлення фахівця і відповідають її цілям.

Друга стадія становлення фахівця навчально-професійна співпадає з другим курсом навчання у вnz.

Метою цієї стадії є розширення професійних знань, умінь і навичок, а також організація творчих справ студентів і вдосконалення системи міжособистісної взаємодії в них.

Третя стадія реалізації моделі професійно-особистісного становлення студентів – професійно-конструктивна охоплює період третього курсу навчання студентів у ВНЗ.

На цій стадії акцентується увага на безпосередню організацію діяльності студентів через виконання проектних завдань, включених у вибрані ними проекти. Діяльність студентів в цей період носила характер конструювання і моделювання різних форм діяльності інженера-фахівця.

Четверта стадія становлення фахівця професійно-практична охоплює період четвертого року навчання студентів у ВНЗ.

На відміну від попередньої стадії, на цій стадії напрям професійно-особистісного становлення майбутніх інженерів охоплює усі сфери діяльності інженера. Завдяки цьому студенти вводяться в круг реальних проблем професійної праці інженера, знайомляться з реальним змістом і об'ємом його роботи.

П'ята стадія - професійно-творча - охоплює період навчання в магістраті.

Ця стадія припускає побудову навчально-виховних завдань з метою вдосконалення процесу становлення сучасного спеціаліста-інженера, здатного до творення, продуктивного діалогу в міжособистісної взаємодії, творчого уміння, готовності формулювати і вирішувати складні технологічні завдання сучасної інженерії.

Пройдення кожної стадії забезпечує досягнення відповідного рівня професійного становлення студента :

- 1 - рівень - адаптаційний;
- 2 - рівень – знан'євий;
- 3 - рівень - стимулюючий;
- 4 - рівень - практико - орієнтований;
- 5 - рівень - рівень творчого самовдосконалення.

Висновки. Отже, проєктована нами модель професійно-особистісного становлення студентів-майбутніх інженерів в умовах культурно-освітнього середовища ВНЗ буде орієнтована на підготовку творчо активного фахівця, що має загальну і професійну ерудицію, установку на постійне самовдосконалення, гармонійно розвинену і здатну до творчості людину.

Література:

1. Годник С.М. Педагогическая деятельность: парадоксы теории и практики // Вестник Воронежского государственного университета. Воронеж: ВГУ ВГИ МОСУ, - 2001. - № 1. - С. 27-38.
2. Печчеи А. Человеческие качества: пер. с англ. - М.: Прогресс. - 312 с.
3. Психология профессиональной подготовки / Под ред. Г.С. Никифорова. СПб.: Изд-во С. - Петерб. ун-та, 1993. - 172 с.
4. Психология становления педагога профессиональной школы / Зеер Н.Ф., Глуханюк Н.С., Шахматова О.Н. и др. - Екатеринбург: Изд-во Урал. Гос. проф.-пед. ун-та, 1996. - 147 с.
5. Сергеев И.С. Основы педагогической деятельности: Учебное пособие. - СПб.: Питер, 2004. - 316 с.
6. Серёжникова Р.К. Становление субъектности студентов в образовательном процессе университета // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. Випуск 3 (145) // Донецький національний технічний університет. – Донецьк, 2009. –С.103-111

Надійшла до редколегії 2.09.2010

Немцева Н.С. Модель профессионально-личностного становления студентов в условиях культурно-образовательной среды высшего учебного технического заведения

В статье на основе анализа сущности професийно-личностного становления будущих инженеров определены методологические позиции по моделированию процесса профессионально-личностного становления студентов в условиях культурно-образовательной среды вуза.

Ключевые слова: *профессионально-личностное становление, будущие инженеры, культурно-образовательная среда.*

Nemceva N.S. Model of the professionally-personality becoming of students in the conditions of cultural and educational environment of higher educational technical establishment

In the article on the basis of analysis of essence of the professionally-personality becoming of future engineers methodological positions are certain on the design of process of the professionally-personality becoming of students in the conditions of cultural and educational environment of institute of higher.

Key words: *professionally-personality becoming, future engineers, cultural and educational environment.*